

ROMANIA EUROPEANĂ, ÎNTRE PLEONASM ȘI OXIMORON

În memoria academicianului Mihai Drăgănescu

Acad. Solomon MARCUS

solomarcus@gmail.com

ABSTRACT. Trivial approaches, so frequent, to «European Romania», oblige this expression to alternate its status between pleonasm and oxymoron. Both should be rejected. The kernel of the problem is that of identity and its relation to European integration. We argue that the latter makes stronger the former. We also argue that the European integration should be in concordance with the globalization process. Besides the economic-social-political globalization, we have in view the globalization of the knowledge, i.e., the cognitive globalization, and the globalization of the communication process. They lead to cultural globalization, in absence of which no cultural identity can be developed and no European integration can be realized. Identity can be really understood only in correlation to otherness/difference. There is a whole typology of identities, they are to some extent cooperative, to some extent conflicting. The example of the identities of the human body and its relevance for the identity of a nation is pointed out.

KEYWORDS: European integration, globalization, cognitive globalization, communicational globalization, cultural globalization, identity, otherness/difference, identity of the human body.

Integrarea europeană, între fapt împlinit și lucru dăunător

Îmi stăruie în amintire o emisiune „Ne vedem la TVR”, în care moderatoarea a început prin a deplânge situația în care am ajuns, niște europeni cosmopoliți, care calculează totul în euro. Se sugera deci că integrarea europeană este un lucru rău. Parcă surd la acest mesaj, un senator i-a răspuns, cu aerul că ar pleda pentru aceeași idee, că el se consideră european încă înainte de a se fi născut. Dar de fapt, el sugera astfel că integrarea europeană este un lucru natural, deci bun. Dincolo

de contrastul dintre ele, cele două atitudini aveau o trăsătură comună: sugerau inutilitatea acțiunii de integrare europeană; în primul caz, deoarece ea este dăunătoare, în al doilea caz, deoarece ea este de mult realizată. În termeni lingvistici, sintagma *România europeană* este, în primul caz, un oximoron, în al doilea caz, un pleonasm. România își pierde identitatea prin integrare europeană, în primul caz; în al doilea caz, când spui România, ai spus și 'europeană', acest atribut este conținut de la sine în substantivul 'România', deci nu mai este nevoie să fie specificat, de unde, statutul de pleonasm.

Miezul problemei: identitatea

Este deci clar că discuția conduce, în ultimă instanță, la problema identității. Revine obsesiv ideea conform căreia integrarea europeană (să nu o confundăm cu aderarea la Uniunea Europeană, realizată la 1 ianuarie 2007) se va realiza în dauna identității României ca țară, ca națiune, ca popor. Câștigăm în europenitate pierzând din românitate. În aceste condiții, singura noastră preocupare ar fi aceea de a micșora, pe cât este posibil, pierderea inevitabilă de identitate românească.

Unde se află integrarea europeană în raport cu globalizarea?

Imediat apare și o altă problemă, care, de obicei, este eludată. În ce raport se află integrarea europeană cu globalizarea? Aceasta din urmă este frecvent asimilată cu un fel de calamitate a naturii; n-ai cum s-o eviți, încerci doar să te aperi, exact ca în cazul cutremurelor. În ce privințe și în ce măsură este integrarea europeană o parte a procesului de globalizare (de la cea economică și politică la cea comunicațională și culturală) și în ce privințe, în ce măsură, se află ele într-o relație conflictuală? Am auzit uneori voci care pretind că prima menire a Europei este aceea de a se apăra împotriva expansiunii civilizației și culturii americane. Idei de acest fel nu au lipsit nici de la unele reuniuni francofone. A schimbat cu ceva situația evenimentul de la 11 septembrie 2001? Iată o serie de întrebări care reclamă o abordare frontală, nu doar una implicită și indirectă.

De la identitate la cultură

O idee cu valoare de slogan este de multe ori adoptată, cel puțin implicit, ca axiomă: semnul distinctiv al culturii este faptul că ea conferă identitate. Intră deci în cultura unui popor, a unei națiuni, ceea ce îi

conferă identitate ca popor, ca națiune. Este un mod subtil de a elimina din cultură știința, despre care încă din secolul al XIX-lea s-a afirmat că ea este fără patrie, fiind aceeași peste tot. Ar rezulta că universalitatea științei (care, și ea, este numai parțială) ar veni în conflict cu virtutea ei culturală. Cum putem accepta așa ceva? Cultura nu se poate reduce la ceea ce ne este specific, ea, în mod natural, include și ceea ce ne este comun cu alte popoare, deci aparține umanului. Pe de altă parte, așa cum am argumentat în *Controverse în știință și inginerie* (București, Editura Tehnică, 1990), știința are o componentă identitară deloc neglijabilă.

De la identitate la alteritate

Identitatea mai are un aspect; ea nu poate fi înțeleasă decât împreună cu alteritatea. Alternativa este clară: sau le înțelegem pe amândouă, sau nu înțelegem pe niciuna dintre ele. Identitatea unui individ, a unui popor se clarifică numai în măsura în care se clarifică alteritatea în raport cu acel individ, acel popor. Cultura unui individ sau a unui popor se împlinește numai prin înțelegerea alterității sale și a metabolismului cu această alteritate, metabolism a cărui funcționare normală este o condiție a unei vieți civilizate. Ușor de spus, dar cât de greu de realizat ! Viața socială, ca și natura, este, ca urmare a diversității și eterogenității sale, marcată de sinergii și conflicte (Solomon Marcus, "No system can be improved in all respects", in *Systems; New Paradigms for the Human Sciences* (eds. Gabriel Altmann and Walter A. Koch), Berlin-New York: Walter de Gruyter, 1998, p.143–164), dar aceste conflicte constau în faptul că pentru a obține un anumit avantaj trebuie să plătim un anumit preț, ceea ce, în domeniul social, revine de obicei la nevoia de a evita situația în care un câștig pentru cineva este o pierdere pentru altcineva. Este deci nevoie de o negociere, de o strategie, deoarece aceste conflicte nu sunt totdeauna ușor vizibile. De multe ori, avem o percepție intuitivă și spontană a lor, fără însă a le conștientiza. O vorbă populară franceză "*Presque et quasiment empêchent de mentir*" exprimă sugestiv faptul că renunțarea la precizie este prețul pe care trebuie să-l plătim uneori pentru a evita minciuna. Dacă spun că voi veni în jurul orei 17, riscul de a nu mă ține de cuvânt este mai mic decât atunci când promit că voi veni exact la orele 17.

Este cultura certată cu globalizarea?

„Culturile nu se globalizează”, afirmă unii autori. Așa ar fi dacă, într-adevăr, cultura s-ar reduce la ceea ce conferă identitate și dacă

globalizarea ar fi o agresiune la adresa identității. Am respins prima presuposiție, o vom respinge și pe a doua. O observație se impune în legătură cu folosirea pluralului cuvântului 'cultură'. Este vorba aici de culturile diferitelor popoare, ale diferitelor tradiții, epoci istorice etc. Există însă și un cuvânt *cultură* care nu are plural iar cultura în acest sens, nu numai că se globalizează, dar această globalizare este o condiție a supraviețuirii ei. De când există oameni, a existat și aspirația de a putea comunica ușor cu semenii, indiferent de distanța la care ei se află, iar acum această aspirație s-a realizat iar fenomenul respectiv îl putem numi *globalizare comunicațională*. Acest fapt este acceptat de toată lumea. Să încercăm să facem un pas mai departe. Globalizarea comunicațională a stimulat nu numai comunicarea dintre profesioniștii aceluiși domeniu, ci și comunicarea dintre profesioniștii unor domenii diferite. Proliferarea disciplinelor, specializările tot mai înguste, dezvoltarea lor inegală au făcut ca tot mai mult unele dintre ele să aibă nevoie de celelalte, de ideile, metodele sau rezultatele lor.

De la globalizarea comunicării și cunoașterii la aceea a culturii

Complexitatea crescândă a problemelor sociale sau științifice a impus colaborarea unor discipline tot mai variate. Așa s-a ajuns la folosirea tot mai frecventă a unor parcursuri transdisciplinare, la cristalizarea unor paradigme universale care traversează diferitele domenii, fie ele cât de diferite. Discipline exacte, ale naturii sau ale societății, științifice, tehnologice sau umaniste, intră toate în această nouă viață a cunoașterii. Numim acest fenomen *globalizarea cunoașterii*.

Cele două globalizări, a comunicării și a cunoașterii, conduc inevitabil la *globalizarea culturii*. Aceasta înseamnă că procesul de creație culturală decurge în condițiile interacțiunii cu lumea iar monitorizarea și evaluarea acestei creații se desfășoară la nivel global. O cultură care se sustrage acestui metabolism cu lumea riscă să se cufunde în uitare.

De la identitatea moștenită la cea dobândită

De obicei, se înțelege prin identitatea unei națiuni ansamblul tradițiilor ei, al valorilor care reprezintă moștenirea ei istorică, de civilizație și cultură. Interacțiunea cu lumea este un fel de punere la încercare a acestor valori. Unele rezistă, altele se metamorfozează, dar nu lipsesc nici cele care dispar. Este un truism faptul că identitatea nu rămâne fixă, diferitele ei componente au o rezistență de durată variabilă. Unele

sunt atât de puternice, încât le considerăm eterne. Este modul natural de aproximare prin infinit a duratelor foarte mari.

Dar putem reduce identitatea la componenta ei orientată spre trecut, oricât ar fi ea de importantă? Răspunsul este negativ. Pentru o națiune, de exemplu, o bună parte din identitatea ei se manifestă în interacțiunile cu celelalte națiuni. Este componenta dinamică, interactivă a identității.

Identitatea deplină se realizează prin globalizare

Am putea-o numi componenta ei globală, deoarece interacțiunea cu lumea este tocmai participarea ei la procesul de globalizare de toate felurile. Completată în acest fel, identitatea unei națiuni nu numai că nu vine în conflict cu globalizarea, ci o presupune pe aceasta din urmă.

Identitatea unei națiuni se realizează azi prin procesul de globalizare.

De ce totuși este atât de controversată relația dintre identitate și globalizare? Deoarece interacțiunea cu lumea pretinde o atitudine critică atât față de tradiție cât și față de ceea ce ni se propune de către lume. Sistemul actual de educație nu satisface încă aceste cerințe, nici învățarea istoriei, nici educația pentru societatea globală nu sunt suficient de dezvoltate pentru a permite celor mai mulți oameni să procedeze cu discernământul necesar la lectura critică a trecutului și la reacția critică față de mesajele actuale ale lumii.

Identitatea, între superficialitate și profunzime

Auzim uneori despre cineva care, la primul contact cu Occidentul, are impresia că identitatea sa națională este amenințată. Poate că acest lucru se întâmplă pentru că ceea ce acesta credea că reprezintă identitatea sa era ceva foarte superficial. Contactul cu lumea este și o probă de încercare a calității apartenenței noastre la un anumit grup social și, prin aceasta, a calității identității noastre.

Într-o anumită abordare a nevoilor umane, se consideră patru tipuri de nevoi: de supraviețuire, de protecție, de apartenență (la anumite grupuri sociale) și de identitate, înțelegându-se prin aceasta din urmă nevoia umană de afirmare creatoare, de afirmare ca o entitate inconfundabilă cu altele. Dar, dacă ar fi să reducem nevoile umane la una singură, cea mai importantă, mai esențială, atunci nu ar rămâne decât nevoia de identitate, nevoia ființei umane de a se afirma ca o entitate inconfundabilă.

Un reper: identitatea corpului uman

În materie de identitate, corpul uman este un termen de referință. De-a lungul istoriei, metafora corpului uman a fost adoptată de multe ori ca referință fundamentală. O întâlnim la Platon pentru organismele politice, la Titus Livius, în *Ab Urbe Condita* și ulterior în teologia catolică a Evului Mediu, corpul uman fiind adoptat ca metaforă a Bisericii, având drept cap pe Hristos.

Corpul uman ne permite să identificăm cu claritate mai multe tipuri de identitate care pot fi transferate în cazul unei persoane și în cel al unei națiuni.

Identitatea materială, asociată cu verbul *a avea*. Ea este cea mai vizibilă, dar cea mai înșelătoare. Identitatea structurală, asociată cu verbul *a fi*. Identitatea dinamică, asociată cu verbul *a interacționa*. Pentru alte identități, a se vedea articolul nostru "Towards a typology of identities of the human body", în Adela Rogojinaru (ed.), "Comunicare, relații publice și globalizare", București, Editura Tritonic, 2007, p. 17–28. Toate aceste tipuri de identitate se regăsesc în cazul unei persoane sau al unei națiuni. Înțelegem astfel mai bine complexitatea ideii de identitate, natura ei parțial sinergetică, parțial conflictuală.

Integrarea europeană a României privește în primul rând educația

Acesta a fost avertismentul fostului reprezentant al Comisiei Europene la București. Tot el ne atrăgea atenția că sistemul educațional românesc este depășit. Noi am adaptat la sistemul european unele aspecte exterioare, cum ar fi organizarea masteratului și doctoratului, dar am rămas în urmă în ceea ce privește fondul problemelor. Mai gravă este situația în domeniul cercetării. Se manifestă o accentuată timiditate în legătură cu publicarea în periodice internaționale cu grad înalt de exigență și la edituri internaționale de prestigiu. Mulți universitari și cercetători nu s-au adaptat încă la comunicarea electronică și la folosirea internetului, fapt care îi plasează într-o situație de inferioritate față de colegii lor din Occident.

Integrarea europeană nu se referă numai la aspectele economice și sociale, ci și la cele culturale și științifice. Ignorarea acestui fapt poate aduce grave prejudicii dezvoltării țării noastre.